

УДК 811.111'38:821.111-31

Богданова М. І.,
аспірантка,
Запорізький національний університет

**КОМПЕНСАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ У КОНСТРУЮВАННІ
ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ
ОЦІННИХ ПРИКМЕТНИКІВ
У РОМАНІ ШАРЛОТТИ БРОНТЕ «ДЖЕЙН ЕЙР»**

Роман Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» обіймає ключове місце в каноні вікторіанської літератури як твір, що радикально переосмислює можливості жіночої наративної суб'єктності та конструювання ідентичності за допомогою мовних засобів. Оповідь від першої особи уможливорює лінгвістичне самоконструювання образу головної героїні, створюючи ідеальний простір для дослідження оцінної мови. Попри численні дослідження роману в контексті феміністичних студій [3], систематичний лінгвістичний аналіз оцінних прикметників як механізмів конструювання жіночого образу залишається недостатньо дослідженим.

Оцінні прикметники – лінгвістичні форми, що виражають оцінку, судження чи ставлення до об'єктів – функціонують як ключові механізми характеристики у наративній прозі [5]. У вікторіанській літературі, де гендерна ідеологія диктувала жорсткі межі для маскулінної та фемінної поведінки, оцінна мова набуває особливого значення як простір одночасно конформності та опору.

Актуальність дослідження полягає у необхідності емпіричного обґрунтування феміністської літературної критики через інтеграцію корпусних методів та теорії оцінювання. Це дозволяє виявити систематичні лінгвістичні патерни, що залишаються непомітними при виключно якісному аналізі.

Мета дослідження: проаналізувати компенсаційний механізм у конструюванні жіночої ідентичності через систематичне вивчення оцінних прикметників у самохарактеристиках головної героїні роману «Джейн Ейр», а також порівняти їх із характеристиками Джейн, наданими містером Рочестером.

Методологічне підґрунття дослідження становить теорія оцінювання (Appraisal Theory), де мова розглядається як соціальна семіотична система, де оцінні значення конструюють інтерперсональні відносини та ідеологічні позиції [5]. Підсистема ставлення (attitude) фокусується на емоційних, етичних та естетичних оцінках, що виражаються за допомогою прикметників. Феміністська лінгвістика [2] розглядає мову не як нейтральний інструмент, а як ідеологічно насичений простір, де гендерні нерівності одночасно відтворюються та оскаржуються. У вікторіанському контексті жіноча мова функціонувала під подвійним тиском: необхідністю відповідати нормам жіночності (м'якість, скромність, покірність) та прагненням до суб'єктності й агентності. Корпусна стилістика [4] надає методологічні інструменти для кількісного аналізу лінгвістичних патернів у літературних текстах, уможливлючи систематичну ідентифікацію частотності, дистрибуції та кореляцій між мовними формами та літературними функціями.

Матеріал дослідження: роман Шарлотти Бронте «Джейн Ейр», зокрема розділи 1–2, 12–13, 23, 26–27 та 37–38, що репрезентують ключові фази розвитку головної героїні. Методом суцільної вибірки ідентифіковано 26 оцінних прикметників у самоописах Джейн, які кодувалися за трьома параметрами: семантична категорія (фізична зовнішність, моральні якості, емоційні стани, інтелектуальні характеристики, соціальний статус); полярність (позитивна, негативна, нейтральна/змішана); частотність уживання.

Результати дослідження. Кількісний аналіз виявляє суттєву асиметрію у полярності оцінних прикметників: самохарактеристика Джейн демонструє 61% негативно маркованих прикметників, при цьому 58% від загальної кількості оцінок стосуються фізичної зовнішності. Домінуючі прикметники: «*plain*» (4), «*poor*», «*obscure*», «*little*», «*pale*». Ця лінгвістична стратегія відображає інтерналізацію вікторіанської ідеології краси, згідно з якою жіноча цінність визначалася естетичними параметрами. Проте детальний аналіз контекстуального вживання виявляє систематичний компенсаційний механізм: Джейн послідовно протиставляє фізичну непримітність високим моральним якостям. У моментах емоційної напруги Джейн стверджує: «*Do you think, because I am poor, obscure, plain, and little, I am soulless and heartless? [...] I have as much soul as you, – and full as much heart!*» [1, с. 363]. Лінгвістична

структура цього висловлювання демонструє чітку опозицію: негативні прикметники фізичної сфери («*poor*», «*obscure*», «*plain*», «*little*») контрастують із позитивно маркованими іменниками духовності («*soul*», «*heart*»).

Компенсаційна стратегія реалізується за допомогою кількох механізмів. По-перше, семантичне перемикання: від зовнішності до внутрішніх якостей. Джейн визнає фізичні недоліки («*I am your plain, Quakerish governess*» [1, с. 371]), однак у той же час підкреслює свою автономію та незалежність («*I am not an angel [...] I will be myself*» [1, с. 373]). По-друге, інверсія оцінної ієрархії: традиційно значущі фактори (краса, багатство) декларуються як вторинні порівняно з духовними якостями. Джейн стверджує: «*if God had gifted me with some beauty and much wealth, I should have made it as hard for you to leave me*» [1, с. 363], стверджуючи, що відсутність вроди компенсується волею та силою характеру. По-третє, утвердження агентності через мову: «*I am a free human being with an independent will*» [1, с. 364]; «*I am an independent woman now*» [1, с. 625]. Використання прикметників «*free*» та «*independent*» дозволяє Джейн заявити про власну автономію, що прямо суперечить вікторіанським уявленням про залежність жінки.

Наративна траєкторія Джейн демонструє еволюцію від тотально негативної самооцінки до часткового усвідомлення та прийняття позитивних рис. У момент заручин вона зазначає: «*I looked at my face in the glass, and felt it was no longer plain: there was hope in its aspect and life in its colour*» [1, с. 405]. Використання прикметника «*plain*» не зникає повністю, але модифікується через заперечення («*no longer plain*») та доповнюється позитивними конотаціями («*hope*», «*life*»).

Важливим є той факт, що трансформація оцінки відбувається не через об'єктивну зміну зовнішності, а через зміну суб'єктивного сприйняття та емоційного стану («*I had ever worn in so blissful a mood*» [1, с. 369]). Це підтверджує, що оцінні прикметники у романі функціонують не як дескриптивні описи дійсності, а як конструкти ідентичності, самобутності, що відображають внутрішні психологічні стани та соціальні ролі мовця.

Опис та характеристика Джейн містером Рочестером демонструє протилежну полярність: 73% позитивних прикметників із домінуванням естетичних термінів («*pretty*», «*blooming*», «*beauty*», «*radiant*», «*delicate*»). Рочестер послідовно переформулює самооцінку Джейн, де: «*You – poor and obscure, and small and plain as you are*» [1, с. 365] трансформується у «*You are a beauty in my eyes, and a beauty just after the desire of my heart*» [1, с. 371]. Показовим є те, що жіноча ідентичність

конструюється не через власне самовизначення, а через проєкцію чоловічої думки.

Висновки. У дослідженні нами проаналізовано 26 оцінних прикметників у самохарактеристиках Джейн Ейр та виявлено систематичний компенсаційний механізм конструювання жіночої ідентичності. Нами встановлено, що ця стратегія дозволяє Джейн чинити опір вікторіанській ідеології жіночої краси. Порівняльний аналіз виявив гендерну асиметрію оцінного дискурсу: характеристики містера Рочестера містять 73% позитивних прикметників, що демонструє подвійне конструювання жіночої ідентичності – через самовизначення та через проєкцію чоловічого погляду. Перспективи подальших досліджень включають компаративний аналіз компенсаційних механізмів у творах інших авторок вікторіанської доби.

Література

1. Bronte C. Jane Eyre. Kharkiv : Folio, 2021. 653 p.
2. Cameron D. Feminism and Linguistic Theory. [2nd ed.]. London : Macmillan, 1992. 263 p.
3. Gilbert S. M., Gubar S. The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination. New Haven : Yale University Press, 1979. 732 p.
4. Mahlberg M. Corpus Stylistics and Dickens's Fiction. New York : Routledge, 2013. 240 p.
5. Martin J. R., White P. R. R. The Language of Evaluation: Appraisal in English. New York : Palgrave Macmillan, 2005. 278 p.